

ZMĚNY JSOU NUTNÉ

Zpráva české koalice Social Watch o situaci v České republice v roce 2010

Letošní zpráva je už čtvrtá v pořadí, kterou česká kolice Social Watch předkládá veřejnosti. Ve zkrácené podobě se stane součástí mezinárodní zprávy Social Watch 2011, která vyjde na podzim letošního roku. Zpráva je už tradičně kritická a všímá si zejména negativních dopadů ekonomické a politické situace země na postavení zranitelných skupin obyvatelstva. V letošním roce je rozšířena část věnovaná ekonomické analýze a nově jsou monitorována také ekologická témata.

Editor Tomáš Tožička (Ekumenická akademie Praha)

Ekonomika

Ilona Švihlíková (Alternativa Zdola)

Gender

Marcela Adamusová (Fórum 50 %)

Linda Sokačová (Gender Studies)

Cizinci

Kateřina Machovcová (Evropská kontaktní skupina)

Ekologie a energetika

Milan Štefanec (NESEHNUTÍ)

Milan Smrž (Eurosolar.cz)

DESTRUKCE SOCIÁLNÍHO STÁTU A PRIVATIZACE VEŘEJNÝCH SLUŽEB

Rok 2010 byl charakteristický jednak pokračováním špatné ekonomické situace v zemích Západu a jednak plným vypuknutím dluhové krize v zemích EU. Tato dluhová krize, kterou nejprve zosobňovalo Řecko, se stala popudem k obratu od původních návrhů fiskální a monetární expanze v rámci zemí G20 k fiskální konsolidaci nebo-li radikálním škrtnům. Zároveň mělo téma „Řecko“ i značný politický dopad – lze se domnívat, že to byl jeden z rozhodujících faktorů, který způsobil drtivou výhru pravicově orientovaných stran v květnových volbách. Převaha 118 hlasů v Poslanecké sněmovně je v historii samostatné České republiky bezprecedentní a návrhy opatření vlády mají tedy velkou šanci být prosazeny.

Podle předběžných údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ) vzrostl HDP České republiky za minulý rok o 2,3%. Hlavním tahounem růstu byl průmysl (nárůst +10,5% na úroveň 2. kvartálu roku 2008), který je ovšem silně napojen na export. Česká republika se, spolu s oslabováním růstu spotřeby domácností, stává stále závislejší na vývoji vnějšího prostředí (dominantně německé ekonomiky), na které nemá žádný vliv. V této souvislosti je třeba zmínit zcela kontraproduktivní škrty, které Nečasova vláda začala provádět také v oblasti ekonomické diplomacie – konkrétně rušení řady českých zastupitelských úřadů v zahraničí. Kladná obchodní bilance ve výši 124,5 mld. Kč (ČSÚ) byla teritoriálně dosažena primárně se zeměmi EU, především s Německem, se kterým ČR dosahuje dlouhodobě nejvyšší přebytky (192 mld. Kč). I v roce 2010 platilo, že deficity jsou koncentrovány na země mimo EU, přičemž nejvyšší deficit s Čínou vysoce převyšuje přebytek s Německem. Komoditně nejdůležitější zůstává vývoz motorových vozidel, kde je tvořen největší přebytek, deficit tvoří především dovoz ropy, zemního plynu, ale také léčiv. V roce 2010 nadále pokračovala přílišná koncentrace ČR jednak na export motorových vozidel a na Německo. Závažným problémem v oblasti vnějších vztahů zůstává deficit běžného účtu, který je způsoben deficitem výnosové bilance. Zde dochází ke značnému odlivu zisků do mateřských firem v zahraničí (za rok 2009 cca 300 mld. – 10 % českého HDP).¹

ČR se potýká s růstem nezaměstnanosti. Její míra ve IV. kvartálu 2010 dosáhla dle metodiky ILO 7,0 %, podle metodiky Ministerstva práce a sociálních věcí pak 8,9 %. Mezi hlavní negativa patří nárůst nezaměstnanosti v kategorii mladých (20-29 let) a také dlouhodobé nezaměstnanosti (delší než jeden rok), která se blíží 50% hranici a týká se nejvíce mladých lidí.²

Vývoj české ekonomiky bude, mimo vnějších vlivů (ekonomická situace v EU, zejména v Německu, vývoj cen primárních komodit apod.) bezesporu ovlivněn ideovým směřováním vlády sestavené ze tří pravicově orientovaných stran. Z programového prohlášení vlády³ vyplývá, že míní pokračovat v neoliberalních reformách svých předchůdců. Vzhledem k silné převaze v Poslanecké sněmovně je zde velké riziko, že by k realizaci těchto plánů mohlo dojít. Přitom vláda naprosto nereflektuje fakt, že k výpadku došlo především snížením výběru daní a to hlavně od nejvyšších příjmových skupin. S hrozbou Řecka a možného bankrotu se pravicové vládě podařilo nastolit jako hlavní téma snižování dluhu a to primárně cestou škrtnů v sociální oblasti. Vláda téměř zcela ignoruje možnosti zvýšení příjmů. Jde jí o uskutečnění politiky Washingtonského konsenzu, která měla v zemích, kde byla uplatněna katastrofální sociální dopady. Navíc se její rozpočtová opatření obrací výlučně proti nejbezbrannějším občanům (sociálně slabí, důchodci apod.). Ignorovány jsou obrovské daňové úniky. Česká daňová správa vydala varování ke kumulované výši nedoplatků – dosahují téměř 100 mld. korun! Hlavním problémem je nemožnost dohledat a kontaktovat některé dlužníky.⁴

¹ Prezentace z tiskové konference ČSÚ, dostupné z [http://czso.cz/csu/tz.nsf/i/prezentace_ekonomicke_udaje_za_rok_2010/\\$File/ekonomicke_udaje_2010_070_211.pps](http://czso.cz/csu/tz.nsf/i/prezentace_ekonomicke_udaje_za_rok_2010/$File/ekonomicke_udaje_2010_070_211.pps), 11. 2. 2011

² ČSÚ: Zhoršení postavení mladých osob na trhu práce, <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam020711.doc>, 7. 2. 2011

³ Programové prohlášení vlády, 4.8.2010, <http://www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/programove-prohlaseni-programova-prohlaseni-74856/>

⁴ Státu neustále unikají daňoví dlužníci, Právo, 28. 6. 2010

Samostatným problémem je sílící přesun sídel českých firem do daňových rájů. V roce 2009 se zvýšil o 24 % na více než 11 000 českých firem (asi 3,45 % celkových).⁵

Naprosto tragický je také systém veřejných zakázek, který i dle nízkých odhadů stojí státní rozpočet desítky miliard ročně navíc kvůli korupci.⁶ Kvůli podezření z korupce musel odejít jeden ministr z vlády a další ministr je podezřelý z nezákonných machinací během českého předsednictví radě EU. Řešení problému mezinárodních daňových úniků je věnována minimální pozornost, ta se soustředí především na daňové úniky drobných obchodníků, především z řad Vietnamské komunity.⁷ Naproti tomu, na vládním serveru Businessinfo.cz jsou informace, které navádějí k mezinárodním daňovým únikům a to i přes mnohaletou kritiku z řad neziskových organizací.

Programové prohlášení vlády se koncentruje na konkurenceschopnost a nutnost jejího udržení primárně cestou dumpingu: ať již v sociální či daňové oblasti. Pravicová vláda odmítá návrhy zemí EU o omezení daňového dumpingu a koordinace v oblasti přímých daní. Signifikantní jsou v této souvislosti návrhy ministra práce a sociálních věcí k oslabení odborů, zákoníku práce a větší flexibilizaci pracovního trhu.

Jako nejzávažnější hrozbu sociální kohezi a udržení sociálního smíru ve společnosti je možno považovat návrhy na reformy vzdělávací soustavy, zdravotnictví a penzijní reformu. Ve všech těchto oblastech se má buď odstranit, nebo alespoň umenšit vliv státu a posílit role privátních aktérů. Lze se domnívat, že motivem omezování rozsahu veřejných statků, zdůvodňovaného nutností úspor, je záměr privatizovat tato lukrativní odvětví soukromými skupinami.

Současná vláda působí, jako by Českou republiku vnímala jako mzdově-deflační přívěsek německé ekonomiky,⁸ neboť se vůbec nepokouší definovat dlouhodobější směřování, naprosto ignoruje vývoj v globální ekonomice a koncentruje se na destrukci sociálního státu a privatizaci veřejných služeb.

GENDER A UDRŽITELNÝ ROZVOJ

V obecném povědomí je koncept udržitelného rozvoje spojován výhradně s environmentálními otázkami. Aby však byl udržitelný rozvoj skutečně možný, musí zasahovat do dalších oblastí – do sféry ekonomické i sociální. Pro udržitelný rozvoj je proto klíčová sociální i ekonomická spravedlnost. V ČR však bohužel nadále přetrvávají sociální nerovnosti mezi různými skupinami obyvatelstva, včetně nerovností mezi ženami a muži.

Současné nerovnosti posilují i vládní škrty v sociální oblasti, které jsou navenek prezentovány jako reformy. Snižování rozpočtových výdajů však nedoprovází žádné koncepce nové podoby sociálního systému v ČR. Navíc nejsou tyto škrty podloženy

⁵ Firmy se stěhují do daňových rájů, proč? <http://www.nasepenize.cz/firmy-se-stehuji-do-danovych-raj-u-proc-6090>

⁶ Ekonom Pavel Kohout do jara z vlastní vůle opustí NERV, Deník Referendum, 2. 1. 2011,

<http://denikreferendum.cz/clanek/8192-ekonom-pavel-kohout-do-jara-z-vlastni-vule-opusti-nerv>

⁷ <http://www.nasepenize.cz/vietnamsti-obchodnici-zpusobuji-miliardove-danove-ztraty-7093>

⁸ Švihlíková, I.: Vize České republiky: mzdově-deflační přívěsek Německa, Britské listy, 9. 8. 2010, <http://www.blisty.cz/art/53896.html>

analýzami dopadu na jednotlivé skupiny obyvatel, i když celá řada těchto opatření má dopad především na skupiny s nízkými příjmy a střední třídu. Pokračuje tak trend, kdy nejsou sociální výdaje vnímány jako investice do rozvoje společnosti.

Škrty se týkají např. snížení rodičovského příspěvku ve skupině tzv. nejpomalejší rychlosti čerpání, kterou je možné si zvolit, mnohem častěji ale do této skupiny spadají matky nedobrovolně – protože nemají nárok na standardní výši rodičovského příspěvku, byly buď studentkami, jsou nezaměstnané atd. (krácení z 3 600,- Kč měsíčně na 3 000,- Kč). Byl rovněž omezen příspěvek při porodu nebo příspěvek na péči pro osoby s nejnižším stupněm postižení. Posledně jmenovaný krok se výraznou měrou dotýká postavení seniorů a senierek. Ukazuje se také, že jsou snižovány dotace na poskytování sociálních služeb (např. tzv. rané péče, která se zaměřuje na pomoc rodinám se zdravotně postiženými dětmi)⁹. Škrty v sociálních dávkách (změny na výplatu tzv. sociálního příplatku pro ekonomicky slabé) mají velmi intenzivní dopad na rodiče samoživitele, z nichž největší procento tvoří ženy. Už před těmito změnami statistiky ukazovaly, že 40 % neúplných rodin s dětmi je ohroženo chudobou a nízkou životní úrovní, zhruba polovina těchto rodin se pak pohybovala pod hranicí 1,5 násobku životního minima. Do budoucna se tedy dá očekávat, že počty osob ohrožených chudobou se budou zvyšovat.

Dalším krokem v rámci „reforem“ je i snižování mezd a propouštění ve veřejném/státním sektoru, kde velký podíl zaměstnanců tvoří ženy. Snížení mezd a propouštění ve státní správě tak bude mít výrazný vliv na jejich ekonomickou situaci. Kromě zvýšené nezaměstnanosti žen bude mít toto opatření také podstatný vliv na výši důchodu a peněžité pomoci v mateřství u žen pracujících ve státním sektoru.

Jedním z projevů znevýhodněného postavení žen je jejich nízké zastoupení v rozhodovacích procesech, a to zejména na vrcholných politických pozicích. To se projevilo i po sněmovních volbách v květnu 2010. S každými dalšími volbami se potvrzuje, že hlavní překážkou pro vyšší politické zastoupení žen není nezáměr žen o veřejné dění (o čemž svědčí vysoká angažovanost žen v rámci neziskového sektoru), ani nezáměr voličů a voliček (díky preferenčním hlasům se do Poslanecké sněmovny dostalo o 14 žen více, než kdyby záleželo pouze na kandidátních listinách, sestavených politickými stranami. Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně tak po volbách stoupl na 22 %). Na vině jsou politické strany, zejména jejich neprůhledná nominační pravidla, která na volitelná místa kandidátních listin vynášejí takřka výhradně stránky z řad mužů. Dokladem tohoto tvrzení je i to, že ve vládě není ani jedna žena. Česká republika je tak spolu s Maďarskem jedinou zemí v EU, jejíž vláda je čistě „pánským klubem“.

K mírnému nárůstu v zastoupení žen došlo na úrovni obecních zastupitelstev. Na komunální úrovni najdeme dlouhodobě nejvyšší podíl žen, po volbách v říjnu 2010 stoupl z 24,95 % na 26,30 %, ve statutárních městech z 19,5 % na 22,8 %. Velký podíl na tom má úspěch nestraničských sdružení, která byla ochotna nominovat na volitelná místa ženy spíše než velké strany (zejm. ODS a ČSSD). V komunální politice však platí,

⁹ Šetření na nepravém místě může ovlivnit poskytování služby rané péče: <http://www.ranapece.eu/index.php?id=43> (7. března 2011), tisková zpráva Střediska pro ranou péči, o.p.s.

že čím větší město, tím menší šance, že se v jeho vedení objeví žena. V čele 24 statutárních měst tak nalezneme pouze jedinou primátorku.

Podobná situace je i v oblasti soudnictví. V absolutních číslech jsou zde ženy zastoupeny sice ve větší míře než muži (dlouhodobě zhruba o 20 %), jejich počet se však dramaticky snižuje na vyšších úrovních soudnictví. Zatímco na okresní úrovni je dvakrát více soudkyň než soudců, u vrchních soudů je již počet žen a mužů téměř vyrovnaný a u Nejvyššího soudu se poměr obrací ve prospěch mužů, kteří jsou zde zastoupeni téměř ze tří čtvrtin. Předsedkyně stojí pouze v čele Nejvyššího soudu, Nejvyššímu správnímu soudu ČR i oběma vrchním soudům předsedají muži.¹⁰

Současná vláda nevyvíjí žádné aktivity, které by směřovaly k nápravě tohoto stavu, navzdory mezinárodním úmluvám, k nimž se ČR v minulosti přihlásila (např. CEDAW, Pekingská akční platforma). V loňském roce byl dokonce zrušen post ministra/ministryně pro lidská práva a menšiny, který měl oblast rovných příležitostí ve své agendě. V září 2010 byl odvolán i zmocněnec pro lidská práva a nová zmocněnkyně byla do své funkce jmenována až na konci února 2011. Dlouhodobá absence zmocněnce či zmocněnkyně má hlubší dopady – je například paralyzována činnost poradních orgánů vlády, jako je Rada pro lidská práva či Rada pro rovné příležitosti žen a mužů.

CIZINCI POD TLAKEM STÁTU A ZAMĚSTNAVATELŮ

I v roce 2010 pokračovaly razantní postupy vůči cizincům, především problematizování jakýchkoliv druhů povolení k pobytu. Na druhé straně přístup státní správy vůči zaměstnavatelům porušujícím legislativu je mnohem tolerantnější, i když je zřejmé, že kontroly posílily i zde. Konec roku poznamenaly také očekávané změny v oblasti cizinecké legislativy a institucionální praxe. S lednem 2011 došlo k výrazné změně a téměř všechna pobytová agenda byla přesunuta z cizinecké policie na Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, který doposud vykonával pouze agendu v oblasti trvalých pobytů. Na vyhodnocení této změny je samozřejmě příliš brzy, v tuto chvíli je možné konstatovat, že sice ubyly fronty na úřadech, ale v řadě případů došlo přesunem pravomocí k prodloužení doby vyřizování žádostí, což působí v praxi značné problémy. Celý přesun nemohl být dobře připravený, neboť prezident příslušný zákon podepsal 23. 12. 2010 a účinnosti nabyl od 1. 1. 2011.¹¹

Novela zákona zavádí kromě institucionální restrukturalizace i model tzv. modrých karet, určených pro kvalifikované zaměstnance s nadprůměrnými příjmy (v této souvislosti byl zrušen projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků MPSV, který však garantoval rychlejší přístup k trvalému pobytu a nelze jej tedy zcela zaměnit za modré karty). Dále je nově zavedena povinnost cizinců sjednat komplexní zdravotní pojištění (a ne pouze základní péči) na celou dobu povoleného pobytu a v neposlední řadě je nově vyžadováno důslednější dokladování zajištění příjmů u OSVČ.

¹⁰ Appeltová, M., Šprincová, V. (2010) Ženy u moci a v rozhodovacích pozicích. In Ženy a česká společnost: Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni, eds. Kubálková, P., Wennerholm Čáslavská, T., Otevřená společnost, o.p.s., Praha, s. 71

¹¹ Podrobné informace o změnách zde: <http://www.mvcr.cz/clanek/podminky-vstupu-a-pobytu-cizincu-na-uzemi-ceske-republiky-701621.aspx>

Hlavní změny v chování migrantů v roce 2010 lze charakterizovat celkově pokračujícím úbytkem migrantů, nižším počtem zaměstnanců, mírným nárůstem podnikatelů a setrvalé se zvyšujícím počtem osob žádajících o trvalý pobyt¹². V roce 2010 žilo v ČR celkem 425 301 cizinců, trvalý pobyt mělo 189 962 (100 370 mužů, 89 593 žen); k 31. 12. 2009 to bylo 433 305, z toho 181 161 mělo trvalý pobyt; k 31. 12. 2008 pak 438 301, s trvalým pobytem zde žilo 172 927 cizinců.

Agenturní zaměstnávání a družstva

Specifickým tématem je problém agenturních zaměstnanců. V souvislosti s krizí a propouštěnými cizinci se začalo více diskutovat o postavení agentur práce, na jejichž problematické praktiky dlouhodobě poukazovaly občanské iniciativy pomáhající migrantům. Problémy přiznává i Ministerstvo práce a sociálních věcí. V praxi sice dochází k omezování vydávání nových povolení ke zprostředkování práce, ale kontrola činnosti se stále jeví jako nedostatečná, až 68% kontrolovaných agentur porušovalo některé pracovně právní předpisy.¹³ K porušování legislativy přímo ze strany zaměstnavatelů dle údajů Státního úřadu inspekce práce dochází srovnatelně často vůči domácím i cizincům.¹⁴ Kontroly činnosti zaměstnavatelů však v reakci na krizi získaly i další nádechy restriktive vůči příchozím, jsou totiž častěji propojovány i s pobytovými kontrolami cizinecké policie. Společný tlak úřadů na cizince vede často ke strachu a rezignaci na vymáhání vlastních práv. Cizinci jsou tak motivováni krýt nekalé praktiky zaměstnavatele, protože se obávají o ztrátu zaměstnání, která pro ně znamená také ztrátu již tak nejistého pobytového statusu. Jak konstatuje Čaněk (2010): „*Pokud zaměstnavatel neplatí mzdu nebo platí mzdu nižší, než by podle zákona měl, tak by měl mít pracovní migrant stejně jako kterýkoliv zaměstnanec možnost efektivně se bránit, a to bez ohledu na svůj právní status v Česku.*”

Dlouhodobě je problémem, že legalitu a férovost podmínek agenturních zaměstnanců neřeší samotní zaměstnavatelé, kterým jsou tito zaměstnanci přiděleni. Ve srovnání s agenturami stojí částečně mimo pozornost družstva, která však dle zkušeností účastníků kurzů Evropské kontaktní skupiny v ČR zastávají do určité míry jejich roli, a to i bez ohledu na to, že ne vždy mají příslušné povolení ke zprostředkování práce. Problémem družstev s ohledem na status cizinců je to, že tato forma organizace se svými členy nemusí uzavírat pracovně-právní poměr, tzn. že veškeré vztahy probíhají mimo ochranu zákoníku práce. Zároveň však v praxi často nejsou dodržována práva členů družstva (možnost hlasovat, podíl na zisku aj.). Vymáhání těchto práv je pak pro cizince velmi obtížné, ne-li neřešitelné kvůli obavám o ztrátu povolení k pobytu.

¹² Kromě uvedených statistik na to poukazuje například tisková zpráva Výzkumného ústavu pedagogického, který pozoroval v září 2010 50% nárůst zájmu o vykonání zkoušky z českého jazyka, která je pro trvalý pobyt podmínkou: www.msmt.cz/file/12258_1_1/

¹³ „Je zřejmé, že s agenturním zaměstnáváním není vše v pořádku.“ Rozhovor s Jiřím Vaňáskem z Ministerstva práce a sociálních věcí <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2223285>; Souhrnná informace za rok 2009 o aktivitách realizovaných příslušnými resorty, resp. jejich výkonnými složkami, v oblasti potírání nelegálního zaměstnávání cizinců: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9094/informace_2009.pdf

¹⁴ Státní úřad práce brání práva zahraničních zaměstnanců, 2008: http://www.suip.cz/_files/suip-5d288c78d337e4978e7aa17b87ad5998/braneni_prav_zamestancu.pdf

Podnikání

O 31.287 klesl mezi říjnem 2009 a říjnem 2010 počet vydaných povolení pro cizince na současných 52.496, zatímco stav osob samostatně výdělečně činných ze třetích zemí mírně vzrostl na 71.653 v červu 2010. Jednou z reakcí na nevydávání povolení k zaměstnání byla totiž změna účelu pobytu na podnikání. V některých případech jsou cizinci k práci na živnostenské oprávnění tlačeni i samotnými zaměstnavateli či agenturami. Pro ně je totiž najímání podnikajících výhodnější. Nemusí za ně platit sociální pojištění a kdykoliv s nimi mohou přestat spolupracovat. Můžeme pouze odhadovat kolik cizinců a cizinek se tak ocitá v pasti tzv. švarcsystému, situace, kdy podnikání zakrývá pracovní poměr¹⁵. Zkušenosti s ním mají i čeští zaměstnanci a zaměstnankyně, pro cizince a cizinky je však situace rizikovější. Pokud by Inspektorát práce na takový zastřený pracovní vztah přišel, cizincům a cizinkám hrozí, že ztratí legální pobyt na území ČR. Není tedy divu, že na nevýhodné podmínky přistoupí a snaží se o problémech příliš nemluvit.

České úřady a policie stíhají především oběti – cizince, zatímco viníci – zaměstnavatelé, zůstávají nepotrestaní. Státní aparát se tak stává účinným nástrojem na podporu kriminálního chování zaměstnavatelů.

Rodičovství

V souvislosti s ochranou lidských práv je nutné zmínit situaci rodičů migrantů a zejména matek. Uvedme téma konkrétním příkladem: *Mladý Vietnamec nedávno přišel kvůli neprodloužení víza o manželku se čtyřměsíční dcerkou. Žena působila jako podnikatelka a v souvislosti s narozením dítěte na nějakou dobu přerušila platby sociálního pojištění. Cizinecká policie to vyhodnotila jako porušení účelu pobytu a vízum neprodloužila. A to i přesto, že živnostníci mohou platby přerušit až na půl roku, v případě cizinců však byla vyžadována soustavná činnost. To, že zde žena má manžela, Cizinecké policii nestačilo jako překážka bránící k vycestování a poukázala na to, že ve Vietnamu má žena rodiče. Cizinka si podle doporučení Cizinecké policie měla včas požádat o změnu účelu pobytu na sloučení rodiny – s manželem.*¹⁶

Z hlediska podpory rodičovství má zaměstnaná cizinka / cizinec po roce pobytu v zemi šanci dosáhnout na peněžitou podporu v mateřství a na rodičovský příspěvek de facto na základě stejných podmínek jako občané ČR. To se týká i podnikatelek platících dobrovolné nemocenské pojištění. Důležitou podmínkou ovšem je také plnění účelu pobytu, což působí problém podnikajícím i zaměstnancům. To je problém i u zaměstnání. Typická je práce na dobu určitou, kdy smlouva končí v průběhu mateřské či rodičovské dovolené. To pro ženu s přechodným pobytem znamená ztrátu účelu pobytu a musí tedy včas požádat o nové povolení k pobytu na jiný účel – například sloučení rodiny s otcem dítěte – což ovšem neřeší situaci samoživitelek. V situaci omezení vydávání počtu nových pracovních povolení, tak může mateřství znamenat neřešitelnou situaci a nutnost odjezdu do země původu.

¹⁵ O situaci na Plzeňsku, kde je tento model zjevně častý píše například Hánová a Jelínková v textu Současná situace migrantů na Plzeňsku: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2269140>

¹⁶ Vidlák, M. (2010). Džungle zla v zemi zaslíbené. Právo & byznys, vyšlo 6. 12. 2010.

Další komplikací z hlediska rodičovství je přístup ke zdravotní péči – zaměstnaná cizinka je pojištěna v rámci systému veřejného pojištění, ale pokud ani ona ani její partner nemají trvalý pobyt v ČR, pak je její dítě po porodu nepojištěné a úhradu za péči v porodnici musí hradit v hotovosti. V případě zdravotních problémů dítěte je pak komerční pojišťovny mohou zcela odmítnout pojistit¹⁷. Podnikající cizinka se v systému komerčního pojištění ocitá rovnou, má ale šanci si za příplatek (cca 40 000,- Kč, tj. asi 1600 eur) sjednat pojištění, které zahrnuje i porod a péči o dítě bezprostředně po narození.

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Rok 2010 byl pro Českou republiku zásadní i z pohledu ochrany životního prostředí. Na přelomu roku totiž začala platit novela zákona o ochraně přírody a krajiny, která snížila ochranu stromů a dřevin a způsobila tak jejich masové kácení v obcích, městech a stromořadích a to bez nutnosti souhlasu orgánů státní správy. Ministerstvo životního prostředí po celou dobu roku 2010 nevydalo nachystanou prováděcí vyhlášku, která měla tomuto jevu zabránit.¹⁸

Ministersvo zemědělství se v roce 2010 opakovaně pokoušelo přes protesty ekologických organizací i menších dřevařských firem prosadit tzv. lesní tendry, které pro těžbu dřeva ve veřejných lesích (tvoří 17% české krajiny) preferují velké dřevařské společnosti a které posouvají veřejnou funkci státem spravovaných lesů (rekreace, ochrana půdy před erozí, zadržování vody, domovina pro flóru a faunu) k pouhé produkci dřevní hmoty a ke generování zisku.

Stejně tak v tomto roce pokračovalo ze strany developerských firem využívání novinky ve stavebním zákoně, která zprivatizovala tu část veřejné správy, jež rozhoduje o vydávání stavebních povolení. Ve stále větší míře se objevovaly případy, kdy stavby a developerské projekty, které nebyly v souladu s českými zákony, povolil místo stavebního úřadu tzv. autorizovaný inspektor, který za finanční úhradu od investora převzal rozhodovací pravomoc od orgánu veřejné správy a z rozhodování tak vyloučil nejen stát, samosprávu, ale i veřejnost. Přestože se v roce 2010 podařilo občanským iniciativám dosáhnout dílčích úspěchů proti těmto inspektorům u Nejvyššího správního soudu i široké medializace problému, praxe mohutné nelegální výstavby posvěcená autorizovanými inspektory pokračovala po celý rok 2010.

V roce 2010 také ministerstvo zdravotnictví za podpory ministerstva dopravy zveřejnilo svůj záměr snížit ochranu obyvatel před hlukem a zvýšit povolené hlukové limity u dopravních komunikací. Cílem chystaných změn, které vyvolaly protesty občanských organizací i řady měst a obcí, je na úkor zdraví obyvatel ušetřit peníze stavebním a dopravním firmám za výstavbu protihlukových opatření u dopravních staveb.

¹⁷ Konkrétní případ pomáhá řešit například organizace Inbáze Berkat, o. s.: http://www.inbaze.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=185&catid=52

¹⁸ <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/zacina-obdobi-temer-volneho-kaceni-stromu-chybi-novela-vyhlasky>

Přes hospodářskou krizi pokračovala v ČR výstavba velkých nákupních center, kterých má ČR v přepočtu na obyvatele nejvíce ze všech zemí střední a východní Evropy.¹⁹ Za posledních 7 let zabraly prodejny obchodních řetězců v ČR plochu 900 fotbalových hřišť, v 63 % případů prodejny řetězců zastavěly volné plochy (většinou zemědělskou půdu, pole, louky nebo sady), vytvořily na 80 000 parkovacích míst, v 62 % případech došlo kvůli výstavbě ke kácení stromů, ve čtvrtině případů nová velkokapacitní nákupní centra měla vliv na chráněné složky přírody (například územní systémy ekologické stability nebo biotopy chráněných živočichů).²⁰ Výrazně se neregulovaná expanze převážně nadnárodních obchodních řetězců projevila také na likvidaci lokálních prodejců, na bujení nákupních areálů do volné krajiny, na vyliďňování center měst a růstu individuální automobilové dopravy.

V roce 2010 začal platit zákon o významné tržní síle, jehož cílem bylo regulovat neférové ekonomické chování velkých řetězců vůči svým dodavatelům. Zákon prosadily v parlamentu levicové strany a postavily se za něj asociace zemědělců a potravinářských firem. Proti zákonu začaly vystupovat vedle zástupců řetězců i pravicové politické strany a tyto skupiny deklarovaly svůj cíl daný zákon napadnout u českého Ústavního soudu a v budoucnu jej zrušit. Stížnost řetězců na daný zákon zamířila v druhé polovině roku 2010 i k Evropské komisi.²¹

Rok 2010 byl spojen i s celou řadou změn na Ministerstvu životního prostředí ČR. Poté co se krátce před parlamentními volbami stala ministryní životního prostředí bývalá zaměstnankyně největší české energetické společnosti ČEZ a bývalá mluvčí uhelných elektráren, začaly na ministerstvu personální čistky, v rámci kterých byla mj. zrušena i odborná sekce zabývající se problematikou změn klimatu. Po parlamentních volbách v personální „očistě“ od lidí spojených s environmentálními tématy pokračoval i nový ministr životního prostředí, který mezi priority svého ministerstva zařadil i výstavbu nových dálnic. Tento ministr pokračoval v realizaci dokumentu nazvaného „Návrh opatření k posílení konkurenceschopnosti a rozvoje podnikání v České republice eliminací nadbytečných požadavků environmentální legislativy“ jehož cílem je mj. i zásadní omezení možnosti veřejnosti zapojovat se do rozhodovacích procesů týkajících se otázek životního prostředí. V závěru roku 2010 se stejný ministr stal hlavním aktérem korupční kauzy, při které bylo odhaleno, že existoval plán na vyvedení půl miliardy korun ze Státního fondu životního prostředí na financování vládní strany, za kterou byl ministr na ministerstvo jmenován. Po jeho rezignaci jej nahradil stranický kolega, který dostal od premiéra české vlády úkol pokračovat v dosavadním přístupu vedení ministerstva stejně jako i k otázkám ochrany životního prostředí.²²

OBNOVITELNÉ ZDROJE ENERGIE – OBRAT O 180 STUPŇŮ

¹⁹ <http://hn.ihned.cz/c1-42048630-diskontum-a-hypermarketum-se-dari-i-v-krizi>

²⁰ http://hyper.cz/soubory/vyzkum_2003-2009.pdf

²¹ <http://www.svetprumyslu.cz/kocourek-zakon-o-vyznamne-trzni-sile-chceme-zrusit-do-cervna-abi1363/>

²² <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskovy-brifink-predsedy-vlady-cr-petra-necase-ke-zmenam-v-cele-ministerstva-zivotniho-prostredi-79792/>

Česká republika implementovala na základě evropských směrnic zákon 180/2005 Sb. o podpoře využívání obnovitelných zdrojů, a regulační úřad stanovil zvýhodněné výkupní ceny. Počátkem roku 2010 byly výkupní ceny pro volně stojící fotovoltaiku v ČR o 67 % vyšší než v Německu. ČR nestanovila žádné cenové preference nebo nařízení, které by tyto stavby směřovaly na brownfieldy či obdobné plochy; nebyl stanoven potřebný rozdíl výkupní ceny mezi velkými a malými instalacemi, ani žádný rozdíl mezi výkupní cenou fotovoltaiky z instalací na polích a na střechách, jak je tomu v jiných zemích. To vedlo k enormním ziskům majitelů velkých fotovoltaických zařízení, především cizích investorů. Vše se promítlo i do zvýšení cen elektrické energie. Tím se podařilo vyvolat v české veřejnosti nedůvěru, nezájem, a až nenávistný pohled na obnovitelnou energetiku. Úpravou zákona 180/2005 Sb. byly dodatečně stanoveny daně na výnos z nedávných fotovoltaických instalací ve výši 26 %. Tato legislativní úprava je z právního hlediska sporná, protože významně zasahuje do ekonomické rozvahy podnikatele. Hrozí tak nebezpečí, že ČR nebude považována za seriózního partnera a pravděpodobně situace vyvolá mezinárodní arbitráže.²³

V roce 2010 stát vyhlásil stop stav pro připojování všech fotovoltaických elektráren, které nebyly do té doby schváleny. Zdá se pravděpodobné, že do budoucna bude zachováno připojování fotovoltaických elektráren pouze do velikosti 30 kW, čímž se zásadně omezí rozvoj fotovoltaiky, která by podle německých prognóz měla mít do roku 2050 potenciál okolo 35 % celkové elektrické výroby.²⁴

V únoru 2010 oznámil provozovatel české energetické soustavy ČEPS, že považuje za technicky neúnosné další připojování obnovitelných zdrojů s proměnlivou výrobou. Neobjektivně se argumentuje technickými důvody při připojování fluktuujících obnovitelných zdrojů. Podle sdělení ERU bylo ke konci roku připojeno 1,86 GW. Nehovoří se o nových technických opatřeních, která by ve skutečnosti umožnila – analogicky k BRD - síťovou implementaci 5-9 GW fotovoltaiky v ČR do roku 2020. Jedná se o síťové prvky, které umožní dodávat do stávajících sítí, bez výstavby nových, až o 200 % energie více, využití „smart grids“ pro řízení spotřeby, doplnění kogeneračními bioplynovými jednotkami a výstavbou velkokapacitních akumulacích systémů.

Principy ochrany přírody většinou nejsou vnímány v souvislostech, ale jsou nazírány jako oddělené kategorie. Státní orgány ochrany přírody se tak například staví proti instalacím solární energetiky na budovách v chráněných krajinných oblastech, protože by prý narušovaly tradiční stavební a krajinný ráz. Chráněné krajinné oblasti pokrývají v ČR velkou část území, celkem 14,5 %. Zákon o ochraně přírody v chráněné krajinné oblasti nevyklučuje hospodářskou činnost. Ta by ale měla být taková, aby udržovala a zlepšovala jejich přírodní stav a zachovávala či vytvářela optimální ekologické funkce území. CHKO nemají za úkol chránit formální estetickou funkci, ale má především chránit harmonii mezi lidskou a mimolidskou přírodou. Mezi tuto harmonii nezbytně patří využívání čistých přírodních energií.

²³ <http://m.aktualne.centrum.cz/article.phtml?id=682513>

²⁴ <http://www.fr-online.de/wirtschaft/kurs-voll-auf-oeko-strom/-/1472780/4451650/-/index.html>

V prioritních osách Strategického rámce udržitelného rozvoje, schváleného vládou ČR dne 11. 1. 2010 je nedostatečně akcentována prvořadá důležitost obnovitelných zdrojů, které jsou zásadním a spojovacím prvkem zásad klimatických opatření, snížení energetického dovozu, snížení externích nákladů současného energetického systému a důležitého faktoru lokálního a regionálního rozvoje.

Vláda fandí jádru

Byly učiněny další kroky k dostavbě jaderné elektrárny Temelín, vládní zmocněnec Bartuška připravuje tendr na dodavatele stavby.²⁵ Cena 5 nových reaktorů (i pro další elektrárnu) se odhaduje na 900 miliard CZK.²⁶ Dokončení je plánováno v roce 2025, elektrárna by měla pracovat do roku 2070, podle různých zdrojů^{24,27,28} je však v sousedním BRD možné do roku 2050 technologicky i ekonomicky uskutečnit 100% zásobování obnovitelně vyrobenou elektřinou. Podle zkušeností z ČR (JETE), či Finska (Olkiluoto) nebo Francie (Flamanville) se stavba vícenásobně prodražuje a prodlužuje. Vláda schválila další prodloužení těžby uranu. Poslední uranový důl ve střední Evropě v Rožné, zůstává stále v provozu a bude tomu tak ještě nejméně do roku 2013. Důl měl být už několikrát uzavřen, ale pokaždé vláda rozhodla, že těžba bude pokračovat. Důvodem jsou stále se nacházející relativně dostupné zásoby uranové rudy a ekonomický efekt těžby.

Stát musí nadále sanovat zamoření po těžbě uranu, především ve Stráži pod Ralskem, kde je ohrožena pitná voda. Odhadované náklady se pohybují kolem 3bn USD.²⁹ Setrvalým a neřešeným problémem zůstává situace radonem zamořených domů v oblastech bývalých uranových dolů, jako například v Jáchymově.

REAKCE OBČANŮ

Ekonomické reformy vedly k aktivizaci občanské společnosti. Ta byla dlouhodobě ve své většině apolitická. Výjimkou bylo hnutí Ne základnám, které bylo proti výstavbě vojenské základny USA na území ČR.

V reakci na anti-sociální politiku vlády vzniklo hnutí ProAlt, což je občanská iniciativa kritizující vládou plánované reformy a podporující alternativy. Sdružuje lidi všech profesí, generací i názorů, kteří odmítají necitlivé plošné škrtky. Hnutí Alternativa Zdola podporuje prostřednictvím konzultací, vzdělávání, síťování i politických akcí participaci občanů na politickém, ale i ekonomickém životě jejich komunit.

Kampaň Česko proti chudobě nadále upozorňuje na nezbytnost zvyšovat efektivitu rozvojové spolupráce a kritizuje neplnění českého závazku dosáhnout navýšení

²⁵ <http://www.mediafax.cz/ekonomika/3096933-Tendr-na-dostavbu-Temelina-se-muze-zpozdit>

²⁶ <http://www.enviweb.cz/clanek/atom/83389/akce-jaderny-tendr-cez-jiz-od-900-miliard-korun>

²⁷ http://www.greenpeace.de/themen/klima/nachrichten/artikel/100_erneuerbare_stromversorgung_bis_2050_moeglich/

²⁸ <http://www.energieleben.at/100-erneuerbare-stromversorgung-bis-2050-klimavertraglich-sicher-bezahlbar/>

²⁹ http://byznys.lidovky.cz/pitnou-vodu-muze-kontaminovat-kyselina-chybi-penize-na-sanace-pbb-/statni-pokladna.asp?c=A091005_094538_statni-pokladna_nev

finančních prostředků na ODA. Pozitivní na české rozvojové spolupráci je její postupná standardizace a zvyšující se transparentnost. Přínosem české ODA je její zaměření na obnovitelné zdroje energie pro chudé regiony.

Nespokojenost s řešením krize, přesouvání zátěže na střední vrstvy a nejchudší zvyšuje napětí ve společnosti. Udržení sociálního smíru se stává stále těžším úkolem, rostoucí diferenciací společnosti vede k nárůstu xenofobie, rasismu a degradaci společenské solidarity.

Rostoucí politická aktivita občanské společnosti dává alespoň malou naději, že lidé budou požadovat nápravu po skutečných vinících a nebudou svůj hněv obracet k nejchudším, kteří jsou politickou elitou obviňováni z marnotratnosti zadlužující stát. Angažovanost lidu zaměřená na zkorumpovanou politickou sféru financovanou mafiánským kapitálem je jednou z mála zbývajících možností, jak zajistit formální demokracii a minimální sociální standardy.

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka nežít v chudobě.

Síť Social Watch vznikla v roce 1995 s cílem nezávisle sledovat dodržování závazků, přijatých na konferenci Organizace spojených národů o sociálním rozvoji v Kodani v roce 1995 a na Konferenci o ženách v Pekingu v témže roce. Na těchto konferencích bylo poprvé definováno odstranění chudoby a rovnost pohlaví jako společný celosvětový cíl – jeden z hlavních vedle míru a lidských práv.

Členy české koalice Social Watch jsou: Ekumenická akademie Praha, Centrum globálních studií AV ČR a UK, Gender & sociologie SOÚ AV ČR, Gender Studies, Fórum 50 %, Trast pro ekonomiku a společnost, NESEHNUTÍ, Masarykova demokratická akademie, Eurosolar.

Další informace a publikace ke stažení naleznete na www.socialwatch.cz, www.ekumakad.cz/cz/projekty/social-watch a www.socialwatch.org